

Identifikace dimenzí k výzkumu percepce klimatu VŠ¹

Identification of dimensions for research on university climate perception

Helena Grecmanová, Jana Kantorová, Miroslav Dopita, Jitka Skopalová

Abstrakt: Problematika výzkumu školního klimatu v České republice je rozpracovaná především na úrovni základních a středních škol, méně však již na úrovni škol vysokých. V případě vysokých škol hovoříme spíše o sociálním klimatu organizace, a to zvláště, když se zužuje pohled na jeho percepci z pozic akademických pracovníků. V současnosti, kdy dochází k reformám českého vysokého školství, je toto téma velmi aktuální. Příspěvek se zaměřuje na analýzu a srovnání zahraničních výzkumných nástrojů pro výzkum percepce klimatu vysokých škol akademickými pracovníky a vymezení dimenzí pro výzkum klimatu vysokých škol v České republice s důrazem převážně na pedagogické fakulty. Volba pedagogických fakult je dána jejich specifitami, kterou spatřujeme v orientaci na přípravu budoucích učitelů, ale v posledních letech také změnou způsobenou silicím tlakem na orientaci na oblast vědy a výzkumu. Předmětem analýz jsou jak dimenze výzkumu sociálního klimatu organizace obecně, tak klimatu vysokých škol. Provedená analýza je prvním krokem k tvorbě dotazníku pro výzkum percepce klimatu pedagogických fakult akademickými pracovníky.

Klíčová slova: klima vysokých škol, pedagogické fakulty, dimenze, percepce, akademičtí pracovníci

Abstract: The issue of research on school climate in the Czech Republic is developed especially on the levels of primary and secondary schools but not on the level of universities. In the case of universities, the term social climate of organization is used more often, namely when the perspective is limited to its perception by academic staff. Nowadays, when the Czech university system is being reformed, this issue is very topical. The contribution focuses on an analysis and comparison of foreign research tools for university climate perception by academic staff and on defining the dimensions for university climate research in the Czech Republic, emphasizing faculties of education. The choice of faculties of education is caused by their specifics seen in their orientation to training of future teachers, but in the last years also by the change produced by a growing pressure for orientation to the field of science and research. The object of the analysis is dimensions of research on social climate, both in organizations in general and universities in particular. The realized analysis is a first step toward the design of a questionnaire for research on climate perception by academic staff of faculties of education.

Keywords: university climate, faculties of education, dimensions, perception, academic staff

V současné době, kdy dochází ke změnám ve financování českého vysokého školství, se mění i jeho vnímání z pozice akademických pracovníků, vymezených v *Data Collection on*

¹ Příspěvek vznikl za podpory Grantové agentury České republiky v rámci projektu č. P407/11/0696 Percepce organizačního klimatu pedagogických fakult akademickými pracovníky.

Education Systems (2002, s. 43–44). Významným ukazatelem se stává proměna náplně práce akademického pracovníka za posledních dvacet let, kdy došlo k „industrializaci akademického života a práce“ a nastolení „nové dělby práce“, jak uvádí Damrosch (1995, s. 28), Lee, Cheslock, Maldonado-Maldonado, & Rhoades (2005) nebo Liessmann (2008). V poslední době se objevují studie sledující vliv organizačních faktorů na podnikatelské klima na univerzitě, např. Geissler, Jahn, & Haefner (2010). Rozdíl v poměru obsahu pracovní náplně současného akademického pracovníka se liší podle typu fakulty (vysoké školy) a oboru studia a bádání. Proto jsme se rozhodli v připravovaném výzkumném šetření sledovat percepci klimatu vysokých škol, konkrétně organizačního klimatu pedagogických fakult jejich akademickými pracovníky.

Organizační klima považujeme za odraz specifické části prostředí školy (především sociální a kulturní oblasti) ve vnímání, posuzování a hodnocení učitelů. Počítáme s tím, že budeme sledovat subjektivní vnímání a kognitivní zpracování situačních podnětů, jak navrhli Conrad, & Sydow (1984, s. 8–11) a že sdělení o percepcích akademických pracovníků nebudou přesnou reflexí nebo reprodukcí prostředí, které je obklopuje, ale individuální konstrukcí vnímaného v intencích Ashfortha (1985), Plhákové (2004, s. 129–134) či Laška (2006, s. 90). To je problém, se kterým se vypořádávají i ostatní výzkumy klimatu školy jako psychosociálního fenoménu. Objektivizace zjištění se řeší statistickou agregací, vyplývá ze zprůměrnování sdělení jednotlivců určité organizační jednotky. Pro konstituování klimatu však nejsou ani tak důležité objektivní skutečnosti, jako spíše vnímání objektivních znaků zúčastněnými osobami. Litwin, & Stringer (1968) považují klima za filtr, přes který se musí dostat objektivní fenomény. Knapp (1985) upozornil, že organizační klima školy má hlavně dvě dimenze: vztahy učitelů (akademických pracovníků) ke kolegům a vztahy učitelů (akademických pracovníků) k vedení školy. Můžeme si tedy všimnout oblasti chování učitelů (např. jejich vzájemné spolupráce a podpory, pochopení pro problémy kolegů, přátelství, způsobu práce: tvůrčí či rutinní, množství vykonávané práce, pracovní morálky a dodržování pravidel, spokojenosti), oblasti chování vedení školy (např. autoritativní či demokratický styl vedení, způsob rozhodování a řízení, delegování, konstruktivní kritika, kontakty s pracovníky, zohledňování individuálních schopností, podpora dalšího vzdělání, srozumitelnost pokynů od vedení směrem k akademickým pracovníkům). Podle Bessotha (1989) směřuje výzkum organizačního klimatu školy „do školy“, nezajímá se o jeho vyzářování „ven“.

V rámci analýzy výzkumu organizačního klimatu existují teoretické i empirické studie zejména v americké, anglické, německé, rakouské, španělské, švédské, ale i turecké či nigerijské literatuře. V uvedených zdrojích nalezneme popisy jak teoretických modelů organizačního klimatu, tak i koncepci a tvorbu výzkumných metod (nejčastěji dotazníků a měřících škál). Problematika organizačního klimatu je rozpracovaná pro různé typy vysokých škol z pohledu různých skupin respondentů. Pro naše výzkumné účely jsme se zaměřili na metody určené pro zjišťování percepce organizačního klimatu v terciárním vzdělávání z hlediska akademických pracovníků. Na základě uvedeného kritéria jsme vytypovali sedm výzkumných nástrojů, které jsou podkladem a inspirací při tvorbě dotazníku pro výzkum percepce klimatu pedagogických fakult akademickými pracovníky. Vybrané nástroje podrobněji charakterizujeme.

Peterson, Centra, Hartnett, & Linn (1970) zhotovili *Institutional Functioning Inventory (IFI)*. Dotazník se skládá z jedenácti dimenzí, z nichž každá je sycena 12 položkami. Podle autorů sem patří 1. intelektuálně-estetické extrakurikulum – zahrnuje podněty mimo učební skupinu, 2. svoboda, 3. multikulturalita, 4. zájem o zlepšení společnosti, 5. zájem o studium, 6. demokratická správa, 7. reakce na lokální potřeby, 8. samostudium a plánování, 9. zájem o rozvoj vědomostí, 10. zájem o inovace, 11. duch instituce.

Choi, & Lyons (1973) vypracovali *Institutional Goals Inventory (IGI)*. Jedná se o nástroj, poskytující pomoc při identifikaci cílů, priorit, potřeb a plánování v organizaci. Nástroj obsahuje celkem 116 výroků (90 základních a 26 výběrových) a sleduje 20 dimenzí: 1. akademický vývoj, 2. intelektuální orientaci, 3. osobní rozvoj, 4. humanismus/altruismus, 5. kulturní/estetické povědomí, 6. tradiční religiozita, 7. odborná příprava, 8. další vzdělávání, 9. výzkum, 10. reakce na lokální potřeby, 11. veřejné služby, 12. sociální rovnostářství, 13. sociální kritika/aktivita, 14. svoboda, 15. demokratická správa, 16. komunita, 17. intelektuální a estetické prostředí, 18. inovace, 19. samostudium, 20. odpovědnost.

Fernandez, & Mateo (1993, 2001) vytvořili *Academic Setting Evaluation Questionnaire (ASEQ)*. Dotazník (3. verze) má 33 položek a zaměřuje se na tři proměnné: 1. spokojenost s pracovními podmínkami, 2. sociální klima školy, 3. vztahy mezi učiteli a studenty. Technika například zjišťuje, zda člen fakulty cítí podporu svých kolegů ve své práci, zda akademická půda rozvíjí profesionalitu, zda je komunikace mezi akademiky dostatečná, zda osobní vztahy s kolegy podporují odborné aktivity, zda je vhodný systém výběru akademiků a vhodný systém kontroly výsledků jejich práce.

Ekvall, & Ryhammar (1998) aplikovali *Creative Climate Questionnaire (CCQ)*, který sleduje organizační podmínky stimuluující kreativitu a inovaci. Obsahuje 50 položek, jež jsou rovnoměrně po pěti rozloženy v deseti oblastech. Patří sem 1. změna, 2. svoboda, 3. podpora, 4. důvěra/otevřenost, 5. dynamika/aktivita, 6. hravost/humor, 7. diskuse, 8. konflikty, 9. riskování, 10. termíny.

Hoy, Smith, & Sweetland (2002–2003) sestavili *Organizational Climate Index (OCI)*, který má 30 položek. Skládá se ze čtyř dimenzí. 1. způsob vedení – zaměření na sociální potřeby fakulty a dosažení cílů školy, přátelský přístup k akademickým pracovníkům, stanovení standardů výkonu 2. profesionální chování učitelů – uznání kompetencí pro autonomní rozhodování a spolupráci, 3. tlak na výkon – stanovení standardů a cílů. 4. suverenita instituce – naznačuje, míru, jak jsou učitelé a vedení školy chráněni před vnějšími vlivy. Obdobné dimenze nalézáme i v 24 položkovém dotazníku P. O. Idogho (2006) nazvaném *Academic Staff of Universities Organizational Climate Description Questionnaire (ASUOCDQ)*. Jako analogický se jeví i *Kocaeli University Organizational Climate Questionnaire (KUOCQ)*, který konstituoval H. Gül (2008). Dotazník obsahuje 38 položek poskládaných do pěti dimenzí. Jsou to 1. pravidla a disciplína, 2. demokracie, 3. sociální a kulturní faktory, 4. image organizace, 5. dosahování cílů organizace.

Z představených dotazníků je patrná vzájemná inspirace mezi jejich tvůrci, a to jak z hlediska obsahu, tak i struktury. Porovnáme-li představené dotazníky, tak pro naše výzkumné záměry se jeví jako podnětné především dotazníky *CCQ* a *OCI*, v menší míře pak *ASUOCDQ*, a *KUOCQ*, protože prezentují představy o organizačním klimatu, které se dotýkají vzájemných vztahů mezi akademickými pracovníky a vedením vysokých škol s ohledem na naplňování cílů organizace a kulturní podmínky. Sledovanou oblast vztahů plánujeme rozšířit i o vztahy mezi katedrami. Představená analýza technik percepce organizačního klimatu vysokých škol akademickými pracovníky slouží jako podklad pro tvorbu nástroje, jež poskytne informace zaměstnancům a vedení fakult a pomůže ke zkvalitňování života a vyšší efektivitě práce v akademickém prostředí.

Literatura

- Ashforth, B. E. (1985). Climate formation: Issues and extensions. *The Academy of Management Review*, 10(4), 837–847.
- Bessoth, R. (1989). *Organisationsklima an Schulen*. Neuwied: Luchterhand.

- Conrad, P., & Sydow, J. (1984). *Organisationsklima*. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Damrosch, D. (1995). *We scholars: Changing the culture of the university*. Cambridge: Harvard University Press.
- Data collection on education systems. Definitions, explanations, and instructions*. (2002). Paris: OECD.
- Ekvall, G., & Ryhammar, L. (1998). Leadership style, social climate and organizational outcomes: A study of a Swedish university college. *Creativity and Innovation Management*, 7(3), 126–130.
- Fernandez, J., & Mateo, M. A. (1993). The development and factorial validation of the academic setting evaluation questionnaire. *Educational and Psychological Measurement*, 53(2), 425–435.
- Fernandez, J., & Mateo, M. A. (2001). Academic setting evaluation questionnaire [ASEQ] (1993). In P. E. Lester & L. K. Bishop (Eds.). *Handbook of Tests and Measurement in Education and the Social Sciences* (pp. 145–146). Lancaster, PA: Technomic Publishing Co.
- Geissler, M., Jahn, S., & Haefner, P. (2010). The entrepreneurial climate at universities: The impact of organizational factors. In D. Smallbone, J. Leitao, M. Raposo, & F. Welter (Eds.). *The Theory and Practice of Entrepreneurship* (pp. 12–31). Cheltenham, UK/Northampton, MA: Edward Edgar.
- Gül, H. (2008). Organizational climate and academic staff's perception on climate factors. *Humanity & Social Sciences Journal*, 3(1), 37–48.
- Hoy, W. K., Smith, P. A., & Sweetland, S. R. (2002-2003). The Development of the organizational climate index for high schools: Its measure and relationship to faculty trust. *The High School Journal*, 86(2), 38–49.
- Choi, J. W., & Lyons, P. R. (1973). *Institutional goals inventory at Frostburg States College. (Where we are and where we should be)*. Frostburg MD: Frostburg State College.
- Idogho, P. O. (2006). Academic staff perception of the organizational climate in universities in Edo State, Nigeria. *Journal of Social Sciences. Interdisciplinary Reflection of Contemporary Society*, 3(1), 71–78.
- Knapp, A. (1985). Über die Auswirkungen des Organisationsklimas von Lehrerkollegien an grossen und kleinen Schulen auf Wahrnehmung des Lehrerverhaltens im Unterricht durch Schüler. *Psychologie in Erziehung und Unterricht*, 32, 201–214.
- Lašek, J. (2006). *Sociální psychologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus.
- Lee, J. J., Cheslock, J., Maldonado-Maldonado, A., & Rhoades, G. (2005). Professors as knowledge workers in the new, global economy. In J. C. Smart (Ed.). *Higher education: Handbook of theory and research, Vol. XX* (pp. 55–132). London: Springer.
- Liessmann, K. P. (2008). *Teorie nevzdělanosti. Omyly společnosti vědění*. Praha: Academia.
- Litwin, G. H., & Stringer, R. A. (1968). *Motivation and organizational climate*. Boston: Harvard University.
- Peterson, R. E., Centra, J. A., Hartnett, R. T., & Linn, R. L. (1970). *Institutional functioning inventory: Preliminary technical manual*. Princeton, N. J.: Educational Testing Service.
- Plháčková, A. (2004). *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia.

Kontakt

prof. PhDr. Helena Grecmanová, Ph.D.
 PhDr. Jana Kantorová, Ph.D.
 doc. Mgr. Miroslav Dopita, Ph.D.
 doc. PhDr. Jitka Skopalová, Ph.D.
 Univerzita Palackého v Olomouci
 Pedagogická fakulta, Ústav pedagogiky a sociálních studií
 Žižkovo nám. 5, 771 40 Olomouc
 e-mail: helena.grecmanova@upol.cz

Bibliografické údaje

Grecmanová, H., Kantorová, J., Dopita, M., & Skopalová, J. (2011). Identifikace dimenzí k výzkumu percepce klimatu VŠ. In T. Janík, P. Knecht, & S. Šebestová (Eds.), *Smišený design v pedagogickém výzkumu: Sborník příspěvků z 19. výroční konference České asociace pedagogického výzkumu* (s. 138–142). Brno: Masarykova univerzita.

Dostupné z: <http://www.ped.muni.cz/capv2011/sbornikprispevku/grecmanovaetal.pdf>

doi: 10.5817/PdF.P210-CAPV-2012-10